

Nemzetiségi szlovén nyelvi szocializációs térben élő 6-10 éves gyermekek anyanyelv-tanulási lehetőségei a Vas megyei Rábavidéken

Koós Ildikó – Sztraka Adrienn

**Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Intézet –
Berzsenyi Dániel Pedagógusképző Központ, Szombathely**

1. Történelem – nyelvhasználat

A murántúli és rábavidéki szlovének, akik több mint ezer évig voltak együtt Magyarország alattvalói. Kevés kapcsolatuk volt a szlovénség többi részével, szórványhelyzetbe kerültek. Ez a térség nyelvfejlődésének lelassulásához, az anyaországétól eltérő szétfejlődéséhez vezetett. Így az itteni nyelvjárások meglehetősen archaikusak. Aki kizárólag csak ezeket a dialektusokat beszéli, nehezen érti az irodalmi szlovént ma is. 1920 óta Murántúl Szlovénia részét képezi, Rábavidék pedig Magyarország része, a rábavidéki nyelvváltozatban megfigyelhetők a murántúlihoz képest nyelvi eltérések, amik a nyelvhasználat felsőbb szintjei mellett a fonológiai és fonetikai állományt is érintik. Ezen túl két fő változatot különíthetünk el a Rábavidék nyelvjárásán belül: a felsőszölnöki és az apátistvánfalvi dialektust (Zolko 2003; Kozár – Mukics 1984). „Az egyik változatot Felsőszölnökön, Alsószölnökön és Kétvölgyön beszélik, a másikat Apátistvánfalván és a többi szlovén községben (Szakonyfaluban, Rábatótfaluban és Orfaluban). A két változat kialakulását feltehetően az is elősegítette, hogy körülbelül ilyen módon voltak felosztva a szlovén falvak mind gazdasági (dobrai birtok és szentgotthárdi apátsági birtok) mind egyházközségi szempontból (felsőszölnöki és apátistvánfalvi egyházközség)” (Kozár – Mukics 1984). A két fő változat közötti fonológiai különbségek a diftongusok számában és a t' fonéma meglétében, ill. hiányában szembetűnőek. A felsőszölnöki nyelvváltozatban a diftongusok száma kisebb, mint az apátistvánfalvaiban” (S. Embersics 2005: 34). Az 1990-től megnyílt határok szabadabb kommunikációt hoztak a térségben élők számára Szlovénia és Ausztria határmenti térségeivel, ezzel a dialektusban a magyar nyelv hatása mellett megerősödtek a stájer és szlovén nyelvi jegyek is (Molnár 1990). Tehát a Rábavidék pannon nyelvjárása nyelvhasználatában nem egységes.

2. Nyelvelsajátítás – nyelvhasználat

A Rábavidék szlovén nemzetiségének nyelvhasználatát erősen befolyásolta a szórványhelyzet. A magyar nyelv használata mellett jelen volt és van ma is a német nyelv befolyása, ami – különösen a rendszerváltás óta – sokaknak jelenti a munkavégzés nyelvét. A 90-es évekig kizárólag magyar nyelvet kellett használni a térségben munkát vállalóknak, míg 1992-től sorra nyíltak a szlovén–magyar határátkelők, Felsőszölnökön a legmodernebb kertészeti technológia felhasználásával mintautletvényt hozott létre a Szlovén Szövetség, Szentgotthárdon 1997-ben megalakult a Szlovéniai Gazdasági Képviseletet. Ezt megelőzően a szlovén nyelvhasználatához nem, csak a magyar nyelvhasználatához kapcsolódtak egzisztenciális, munkavállalási lehetőségek. Így a térség lakosságának csekélyebb motivációs igénye volt a szlovén nyelv használata iránt, igyekezett mindinkább megtanulni a környezetnyelvként és többségi nyelvént jelen lévő magyar nyelvet, második nyelvként pedig a németet preferálta. Ezzel a magyar és a német magasabb presztízsűvé lett, mint a szlovén, a fiatalok körében megjelent a teljes nyelv váltás. A szlovén nyelv státuszát az is negatívan befolyásolta, hogy a térségben élők nem az irodalmi szlovént, hanem annak pannon változatát beszélik, és „a rábavidéki szlovének körében rendkívül elterjedt az a nézet, hogy az általuk

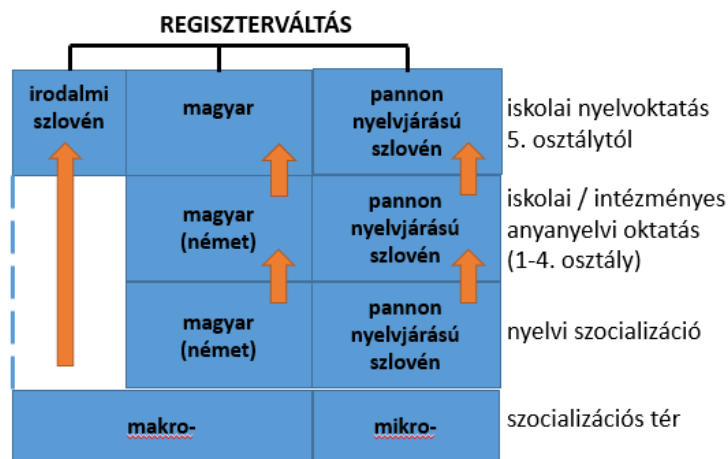
beszélte nyelvjárás alacsonyabb rendű (...) napjaink korszerű társadalmának beszédhelyzeteiben nem elegendő” (Perger 1996: 231). A fenti tényeket valamelyest pozitív irányban ellenpontozza az „A szlovén etnikai terület nemzetiségei közötti viszonyok” kutatás (1996) adatsorából nyert következtetés, mi szerint a „a szlovénnek vallott megkérdezettek háromnegyedénél az etnikai hovatartozás és az anyanyelv fedi egymást. A szlovén nyelv jelen van még mindig azoknál is, akik lemondtak szlovén mivoltukról. (...) A „magyarok” (akik nem vallották magukat szlovénnek, de etnikai származásuk szlovén (megjegyzés tőlem)) egyharmadának véleménye szerint közepesen vagy jól beszélnek a szlovén nyelvet, (...) bizonyos mértékig még kötődnek az etnikai közösséghez” (Nečak Lük 1996: 252). A makroszociális tér ezért a magyar és a német nyelvi környezet lett.

Vegyes házasságokban az otthoni érintkezés nyelve szintén többségében magyar, „a szlovén nyelv mellőzése a családtagokkal való kommunikációban fordított arányosságban van a beszélők korával. A szlovén nyelv dominál a szülőkkel és a kortársakkal, (...) A gyermekekkel való kommunikáció a megkérdezettek többségének véleménye szerint többnyire magyar nyelven folyik” – közli Szentgotthárdon gyűjtött adatok alapján Nečak Lük Albina (Nečak Lük 1996: 254). E folyamat 1996-ra azt eredményezte, hogy a szlovén nemzetiségi családokból óvodába érkező gyermekek csupán 10%-a használta első nyelvként a szlovén nyelvet vagy annak pannon nyelvjárását. Ők jellemzően többgenerációs családban élnek (Perger 1996). Ugyanakkor 1999-ben a BDTF-en megvalósult, nem reprezentatív nagyságú mintán végzett vizsgálatunk több ponton is más eredménnyel zárult (vö. Csécsenyi 1999). 10-14 éves, Felsőszölnökön vagy Szentgotthárdon iskolába járó (de kizárólag szlovén nemzetiségi falvakból, Szakonyfaluból, illetve Rábatótfaluból érkező) és szlovén nyelvet iskolában is tanuló gyermekeket kérdeztünk arról, hol találkoztak a szlovén nyelvvel először. A megkérdezett 51 tanuló 84%-a a szlovén otthonról hozta; esetükben szlovén anyanyelvhasználatáról beszélhettünk. Továbbá a felsőszölnöki iskolások 64%-a gyakran beszél szlovénül otthon. Szentgotthárdon 43% gyakran, 57% néha beszél szlovénül a családban. A teljes minta 74%-a válaszolta, hogy otthon szülőkkel és nagyszülőkkel a nyelvjárást és nem az iskolában tanult irodalmi nyelvet beszél. Fontos kérdés volt a beszédpartner: 72%-a válaszolta, hogy anyával beszél szlovénül; 53%-a nagyszülőkkel; és csak ezt követi 40%-kal az apával folytatott szlovén beszélgetés. A felsőszölnöki iskolások 18%-a jelölte meg, hogy testvérekkel, barátokkal, szomszédokkal stb. is beszélget szlovénül. Az adatok azt mutatják, hogy a szlovén nyelv használata a 90-es évek végén anyákhoz kötődött legerősebben, ez megerősíti azt az állításunkat, hogy a gyermekek első nyelve, azaz anyanyelve a szlovén, azon belül a pannon nyelvjárás, ami így mikroszociális nyelvi térnek minősült.

2018-ban az ELTE TÓK BDPK, Szombathely tanító szakos hallgatója mélyinterjúkat készített az apátistvánfalvai és a felsőszölnöki általános iskolák igazgatóival: a tanulók anyanyelvhasználatát, iskolai és iskolán kívüli kommunikációs regiszterét téve középpontba. Mindkét intézményben úgy nyilatkoztak, hogy a diákok többsége a szlovén nyelv terén nyelvi előélet nélkül érkezik az iskolába, illetve, ha rendelkeznek is valamely tudással, azt az óvodában szerezték és nem otthonról hozzák. Otthon leginkább akkor fordul elő a szlovén nyelv elsajátítása 0-6 éves korban, ha több generáció él együtt, és a nagyszülők tanítják az unokákat szlovénül. Egyre kevesebben használják iskolán kívül is a szlovént, akik mégis, jellemzően a nagyszülők társaságában beszélnek. Ugyanakkor az iskolán kívül szervezett keretek között használják a szlovén nyelvet közös iskolai napokon, táborokban, nemzetiségi szakkörökön (énekkar, harmonika, néptánc), közös túrákon” (Sztraka 2019).

Meglehetősen ambivalens tehát az a nyelvhasználati kép, ami kibontakozik előttünk: a nemzedékek közötti nyelvi kontinuitás nem szakadt meg véglegesen, a gyerekek az idősektől hallhatják még a pannon nyelvjárást, viszont a gyerekek többsége mégis szlovén anyanyelvi ismeretek hiányában érkezik az iskolába. Az elmúlt 20 évben drasztikusan csökkenni látszik

már az anya-gyermek kommunikációban is a szlovén nyelvi kód használata mind a nyelvjárási mind az irodalmi szlovén tekintetében, pedig a 90-es évek fent tárgyalt vizsgálatai alapján azt feltételezhetjük, hogy a most gyermekeket nevelő szülőgeneráció a Rábavidéken még szlovén környezetnyelvi és otthonnyelvi szocializációs térben nőtt fel, ahol szüleitől a pannon nyelvjárást hallotta. A térségben mutatózó egzisztenciális és munkavállalási lehetőségek vezethettek oda, hogy ők szülőként már inkább a magyar nyelvet mint többségi nyelvet, valamint a német nyelvet mint a térségben a magyar mellett jellemző munkavállalási nyelvet részesítik előnyben gyermekeikhez beszélve, gyermekeiket tanítatva. Alacsony arányban veszik körül gyermekeiket a szlovén nyelv pannon nyelvjáráásával nyelvi szociális térként. Ezért az iskolai nyelvoktatásnak a kimeneti pontokig (8. osztály, 12. osztály végére) ajánlott eljuttatnia a tanulókat nemcsak a szlovén irodalmi nyelv ismeretéhez, hanem a magyar és a német nyelv megfelelő szintű ismeretéhez is. Az 1. sz. ábra szemlélteti, hogy a mikroszocializációs nyelvi tér ettől különbözik. Az iskolai nyelvoktatási stratégia tehát akkor támogatja legteljesebben az iskolába lépő 6-7 éves tanuló anyanyelv-elsajátítási folyamatát, ha lehetőséget biztosít arra, hogy a tanuló a mikroszocializációs tér nyelvén (esetünkben magyarul és pannon nyelvjárásu szlovén nyelven) kezdhesse meg tanulmányait, de tanulmányai kimeneti pontjához érve legyen birtokában a nyelvi regiszterváltás képességének (ami esetünkben az irodalmi szlovén, a magyar (német), a pannon nyelvjárásu szlovén nyelveket együttesen jelenti).

1. sz. ábra: A mikro- és makroszocializációs tér és az iskolai anyanyelvi oktatás összefüggései a Rábavidék szlovén területén

Ha a Rábavidéken a szlovén nyelv felelevenítéséért és átörökítésének oktatási feltételeiért tenni kívánunk, akkor folyamatosan figyelniük kell a nemzedékek közötti nyelvi szocializációs folyamatok szlovén nyelvű fenntartására, élénkítésére. Az anyanyelv-elsajátítás szenzitív időszaka 0-12 éves kor között jellemző. A gyermek egyrészt saját nyelvmegejtő rendszere révén aktiválja a szociális térben hallott nyelv szabályrendszerét és nyelvi elemeit; másrészt az – elsősorban anyától hallott – dajkanyelv segítségével behúzza nyelvi kompetenciájába az adott nyelvre jellemző szociálisan átörökített kommunikációs normákat, idiómákat, frazémákat. Ebben a folyamatban az anya (a gyermekközpontú nagycsalád modellben mindenki, aki a gyermek gondozásában aktívan és direkt a gyermekhez szólva részt vesz, tehát esetünkben a nagyszülők is (vö. Réger 2002) dajkanyelvének jellemző jegyein keresztül a gyermek nyelvi kompetenciájára hangoltan nyújt éppen szükséges és éppen elégséges támogató nyelvhasználatot, vált nyelvi kódot. Ez a hatás az elsajátítás 0-6 éves kor közötti időszakában a legintenzívebb. A gondozói (nagyszülői is!) nyelvhasználatnak közvetlen hatása van a gyermek nyelvhasználatának percepció és produkció szintjére. Ezért „valamennyi tevékenység tervezésénél, amely a szlovén nyelv megőrzését eredményezné, a

következő kérdést kellene feltenni: Hogyan fog bizonyos tevékenység (óvoda, iskola, médiák stb.) kihatni a nemzedékek közötti kapcsolatok megszilárdítására, és lesz-e ennek egyáltalán hatása? (...) ezen kapcsolatokat korán kell kiépíteni, érzelmileg és verbálisan is, ha azt akarjuk, hogy a nyelv mellőzése ennek ismételt felélénkítésévé változzon át” (Nečak Lük 1996: 257).

3. A szlovén nyelv tanulásának lehetőségei a 90-es évektől napjainkig a Rábavidéken élő 6-10 éves korosztály számára

A 2. világháború előtt a térség elemi iskoláiban az oktatás nyelve magyar volt, de tárgyként tanították a szlovén nyelv annon nyelvjárását, míg a háborút követő szocialista időszakban a térség általános iskolai oktatásának nyelve kizárólag a magyar nyelv lett. A szlovén nyelvet a 60-as években kezdték el ismét oktatni, azonban már nem a nyelvjárást, hanem a szlovén irodalmi nyelvet ismerhették meg a tanulók. Az oktatás kizárólag nyelvoktatásra vonatkozott. Az 1985/86-os tanévben próbálkoztak olyan iskolai programmal a Rábavidék három iskolájában (Felsőszölnökön, Apátistvánfalván és Szentgotthárd 2. sz. általános iskolájában), amiben néhány tantárgynál bevezették a szlovén nyelvű oktatást, azonban ennek tanterve nem tudott megtapadni. Hiányoztak a szakmai és személyi feltételek, nem álltak rendelkezésre megfelelő taneszközök, kizárólag az első kiadásban 1963-1967 között megjelent szlovén nyelvű olvasókönyvek voltak elérhetőek. Ezek a könyvek a szlovén nyelv irodalmi változatát közvetítették, ami a térség lakóinak anyanyelvével nem volt azonos. A térség említett iskoláiban a 90-es évektől kezdeményezték a szlovén-magyar kétnyelvű anyanyelv és irodalom tanítási programokat. Az anyanyelv-elsajátítás és a nyelvi identitás őrzésének támogatása szempontjából is fontos lépésnek tarthatjuk ezt az időszakot. Anyanyelv-sajátítási szempontból ugyanis a nyelvi kompetencia teljes kiépülését inkább szolgálja, ha a spontán nyelvsajátítási folyamatban elsődlegesen elsajátított nyelven (illetve nyelveken) kezdheti meg a gyermek az intézményes anyanyelvoktatást, mivel a spontán nyelvsajátítás szenzitív periódusai az iskolába lépés időszakában még nem zárulnak le. A nyelvi identitás őrzése mellett a gyermekek kognitív és pszichés érése is így biztosítható legteljesebben. A Rábavidéken ez az elsődlegesen elsajátított nyelv mindenképpen a szlovén nyelv annon nyelvjárása vagy a magyar nyelv. Viszont továbbra is hiányzott a megfelelő tankönyv- és taneszköz háttér. Az iskolák tantervében 1998-ig nem is szerepelt nemzetiségi kultúrával és történelemmel foglalkozó tananyag. A magyar szakterminológia szerint ezek az iskolák "nemzetiségi nyelvet oktató iskolák", ami nem egyenlő a kétnyelvű oktatással. A szóban forgó iskolák akkori helyi tanterveiben a szlovén nyelv csupán nyelvórákon szerepelt. Apátistvánfalván 1996/97-ben, valamint 1997/98-ban kétnyelvű óravezetéssel kísérleteztek énekből és környezetismeretből. A tanulók számát, a szlovén nyelvi óraszámokat az I. sz. táblázat mutatja.

Tanuló/Iskola	Felsőszölnök	Apátistvánfalva	Szentgotthárd
1997-ben	35	30	52
szlovén nyelvet tanuló	70%	100%	20%
szlovén óraszám 1997-ben	1-4. osztályban heti 2 óra	1-4. osztályban heti 2 óra	1-4. osztályban heti 2 óra
kétnyelvű óravezetés	+ történelem földrajz	+ ének környezetismeret	

1. sz. táblázat: Nemzetiségi szlovén anyanyelv-oktatás 1997-2005 között

Ebből 1999-re az ének-zene maradt meg. Fő nehézség volt a kétnyelvű óravezetés, mert a tanulók szlovén nyelvi kompetenciája jelentősen eltért egymástól, nagyon különböző anyanyelvi háttérrel érkeztek, így a tananyag feldolgozását nyelvi korlátok nehezítették. Felsőszölnökön történelem és földrajz órákat vezetett kétnyelvűen, a két tantárgyat a helyi szlovén nyelvjárást anyanyelvi szinten beszélő tanár oktatta. Az órákon nyelvjárásban beszélt, tapasztalata szerint ugyanis a gyerekek iskolába lépéskor semmiképpen sem az irodalmi szlovént, hanem az otthon nyelveként használt nyelvjárási változatot ismerték. Az irodalmi nyelvváltozat az idegen nyelv érzetét keltette bennük. Azonban a tankönyv magyar nyelvű volt, ami a tanároknak jelentős plusz terhet jelentett a felkészülésben (Murányi 2009). A sikerhez a tanórai munka mellett az iskola egészének attitűdje is szükséges. Viszont „szlovénul többnyire csak a szlovén szakos szaktanárok beszéltek (...) a szlovén nyelvet csupán a tantárgy óráin használják (ott sem következetesen!), szlovén órán kívül ritkán hallani ezekben az iskolákban szlovén szót (a szlovén tanárok között is), hiszen a többi szaktanár általában nem ismeri a kisebbség nyelvét. (...) Az iskolának olyan intézménynek kellene lennie, mely a kisebbségi nyelvvel szemben pozitív attitűdöket alakít ki, nem csupán a nemzetiségi tanulók, hanem a többségi nemzethez tartozó tanulók körében is. Megfelelő nyelvi és nemzeti tudat kialakítása a teljes tanterv feladata” (Perger 1996: 230). Változtatásra volt tehát szükség a tanárok szlovén nyelvtudását és a tantervek szlovén nyelven közvetített műveltségi területeinek minőségét illetően. A tanárok szlovén nyelvismerete napjainkban is minőségcél: a fent említett 2018-as interjúban megkérdezett egyik igazgató szerint jó lenne, ha minden pedagógus rendelkezne nyelvvizsgával, magasabb lenne a szlovénul beszélő pedagógusok száma, így elhagyhatnák az órákon a kétpedagógusos modell alkalmazását.

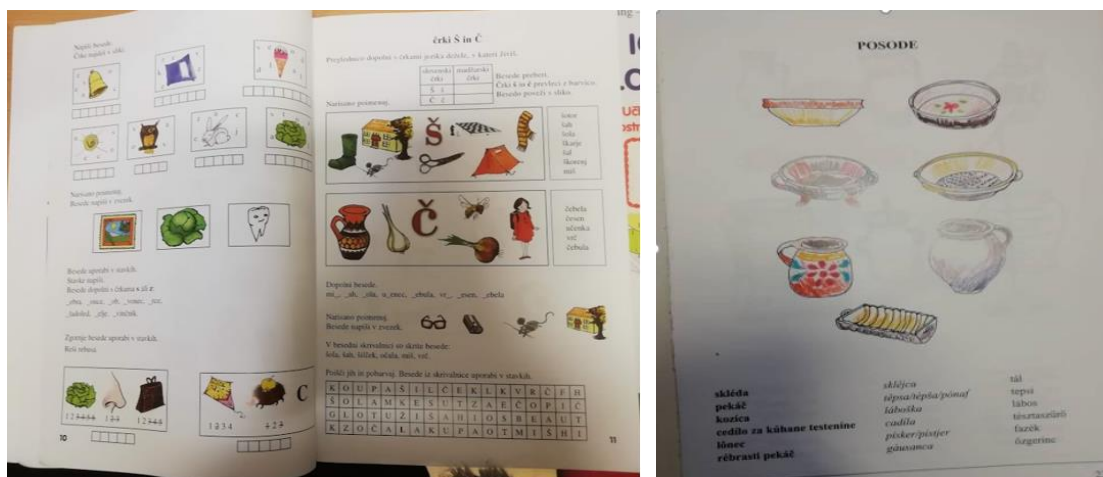
1997-ben jelent meg Mukics Ferenc Szlovén nyelvkönyv kezdőknek és haladóknak kötete, amit gimnáziumban tudnak jól használni (Mukics 1997: 1). A tananyag felépítése segít a nyelvet tanulóknak azzal, hogy a Porapci (magyarországi szlovének) számára a nyelvi interferencia csapdákat ikonokkal jelöli és kiemeli a tankönyv szerzője. Emellett az iskolákhoz eljutnak a muraszombati Tanulmányi és Területi Könyvtárból gyermekirodalmi művek, a kötelező irodalmak szlovén nyelven, valamint a Croatica Kiadó tankönyvei (2. a. sz. kép). Óriási léptékű változást hozott a magyarországi szlovén nemzetiség anyanyelven elérhető közoktatás törekvései számára az a tény, hogy a 2005/2006. tanévtől a Felsőszölnöki (Gornji Senik) Kossics József Kétnyelvű Általános Iskolában és a 2007/2008. tanévtől az Apátistvánfalvi (Števanovci) Kéttannyelvű Általános Iskolában kétnyelvű oktatás kezdődött felmenő rendszerben (vö. 2. sz. táblázat adataival).

Tanuló/Iskola	Felsőszölnök	Apátistvánfalva	Szentgotthárd
2017-ben	68	49	
szlovén nyelvet tanulók	100% felmenő rendszer 2005/2006-tól	100% felmenő rendszer 2007/2008-tól	
szlovén óraszám 2017-ben	min. 50%	min. 50%	
kétnyelvű óravezetés 1-4. osztályban	környezetismeret, ének, rajz, technika, testnevelés	környezetismeret, ének, rajz, technika, testnevelés	
kétnyelvű óravezetés 5-8. osztályban	informatika, biológia, földrajz	informatika, matematika, fizika	

2. sz. táblázat: Nemzetiségi szlovén nyelvoktatás 2005-2017 között

Első osztálytól a szlovén nyelv és irodalom mellett a környezetismeret, ének-zene, rajz, technika és testnevelés tantárgyakat oktatják szlovén és magyar nyelven. Felső tagozaton a két nyelven oktatott tárgyak bővülnek az informatikával, ami mellett Apátistvánfalván a

matematikát, fizikát, Felsőszölnökön pedig a természetismeretet, biológiát és földrajzot tanulnak két nyelven. A tanulók a heti óraszám közel 50%-ában szlovén nyelven tanulnak. A pannon nyelvi változatot és az irodalmi szlovént is használhatják. Az irodalmi szlovénnel a szlovén nyelvkönyvekben találkoznak, a pannon nyelvi változatot pedig népismeret órán használják inkább. A népismeret tantárgy a kétnyelvű oktatásra áttérés óta szerepel a tantervben, heti egy alkalommal, kétnyelvű óravezetéssel. Cél, hogy a gyerekek integrálni tudják a különböző tantárgyakban szétszórt témaköröket. A tananyagban rendszerre szervezett követelmények alapján sokat megtudnak az anyaországról, közelebb kerülnek nemzetiségük tárgyi és szellemi kultúrájához, jobban megérthetik a nemzetiség történelemalakító, kultúraformáló szerepét (Vámos – Kovács – Bodonyi – Müller 2004). Hangsúlyt kap a hagyományok megismertetése, (betlehemi- és farsangi szokások, a rönkhúzás mint szlovén népszokás). Ismerkednek a cekker-, véka- és papírvirágfonással is. Szlovén-magyar pályázat keretében készültek szókártyák, munkafüzetek, amik segítik a munkát. Tantárgyi keretben műhelyfoglalkozások valósulnak meg, felkeresik a szentgotthárdi szlovén Pável Ágoston Múzeumot. Apátistvánfalván múzeumpedagógus segíti a munkát. A tankönyvet M. Kozár Mária és Mukics Ferenc készítették, amiben szlovén mondókák, dalok, rövid szövegek és képek találhatóak, illetve a lapok alján megjelenik a szlovén szavak irodalmi- és nyelvjárási alakja, valamint azok magyar jelentése (2.b. sz. kép). A kiadvány folytatása a korábbi képes szlovén nyelvű szótárnak és a 7-10. osztályosoknak szóló népismeret tankönyvnek.

2. a. b. sz. kép: Szemelvények a jelenleg használatban lévő tankönyvekből

4. Összegzés

A Rábavidéken élők nemzedékeken átívelő szlovén nyelvi kontinuitása a rendszerváltás óta megtorpanni látszott. A nyelvvesztés megakadályozására ugyan az intézményes oktatás önmagában nem vállalkozhat, de a helyi nyelvváltozatot előnyben részesítő, átfogó tantervi hálóval sokat tehet e tendencia lassításaért. Az utóbbi évtized pozitív oktatási törekvései azt mutatják, hogy a szlovén nyelv magyarországi tanításának és tanulásának feltételei ebben a kontextusban javulnak. A Rábavidék térségében 2005-től megjelenhettek a kéttannyelvű általános iskolák, amiknek tantervei – megfelelő taneszköz bázis kidolgozásával, és élénk anyaországi kapcsolatokkal – lehetőséget teremtettek arra, hogy a térségben valóban az anyanyelv-elsajátítás orális formájára alapozó pannon nyelvjárási alapú szlovén nemzetiségi oktatás valósulhasson meg.

Irodalom

- Csécsey E. 1999. *Az emberiség egésze nem egyéb számtalan háznépekre osztott nagy nemzetiségeknél.* Szakdolgozat, Szombathely, BDTF.
- Kozar–Mukič, M. 1984. *Slovensko Porabje.* Ljubljana-Szombathely.
- Mukics F. 1997. *Szlovén nyelvkönyv.* Szombathely: Szigatúra Kiadó Kft.
- Murányi J. 2009. *A Rába vidéki szlovén nemzetiség kultúrájának és anyanyelvének ápolása, fejlesztése.* Szakdolgozat. Szombathely: NymE SEK.
- Molnár Z. M. 1990. A nyelvi érintkezés néhány vonása a Muravidéken. In: Gadányi K. (szerk.): *Tudományos Közlemények. Znanstvene publikacije.* Szombathely–Maribor, 100–108.
- Nečak, Lük A. 1996. A szlovén nyelv Rábavidéken. In: Takács M. (szerk.): *Együttműködés a határ mentén.* Szombathely-Muraszombat: Berzsényi Dániel Könyvtár – Pokrajinska in študijska knjižnica. 246–258.
- Perger, V. 1996. Nemzetiségi oktatás a magyarországi Rábavidéken. In: Takács M. (szerk.): *Együttműködés a határ mentén.* Szombathely-Muraszombat: Berzsényi Dániel Könyvtár – Pokrajinska in študijska knjižnica. 227–232.
- Réger Z. 2002. *Utak a nyelvhez. Nyelvi szocializáció – nyelvi hátrány.* 2. kiadás. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete.
- S. Embersics E. 2005. *A Rába-vidéki szlovén nyelvjárás szóalkotása.* PhD értekezés, Nyelvtudományi Doktori Iskola Szláv nyelvtudományi doktori program. Budapest: ELTE BTK.
- Sztraka A. 2019. *A Rábavidéken élő szlovének anyanyelvoktatási helyzetéről.* Szakdolgozat. Szombathely, ELTE TÓK BDPK. (megjelenés alatt)
- Vámos Á.–Kovács A.–Bodonyi E.–Müller R. 2004. Kisebbségi népismeret oktatása a nemzetiségi iskolákban I. *Új Pedagógiai Szemle* 54(9): 23–34.
- Zorko, Zinka 2003. Prekmursko narečje v Porabju na Madžarskem. In: *Družbenogeografska in narodnostna problematika slovenske manjšine v Porabju na Madžarskem.* Maribor, 17–34.